

οὐκ ἐξηρημένως δέχονται ὡς οἱ ὑπερβεβηκότες ἔχουσιν, καὶ διὰ τοῦτο μένουσιν αἰεὶ ἐκάτεροι ἐν τῇ τάξει τῇ ἐξ ἀρχῆς, καὶ τελειοτέραν οὗτοι, κακείνοι ἀτελεστέραν ἔχοντες ἐπιστήμην. Καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν· καὶ ἐν ἀνθρώποις γὰρ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐντελέστερον νοεῖ ὁ διδάξας ἢ ὁ παρ' ἐκεί-
6 νου μαθὼν.

f. 275 v Τὸ δὲ τῆς θείας | σαρκώσεως μυστήριον ἤδεσαν μὲν καὶ οἱ ὑποβεβη-
κότες ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἀπὸ τῶν αἰώνων, οὐ μέντοι γε ἐντελῶς· μετὰ
δὲ ταῦτα προέκοψαν κατὰ τὴν τούτου γνῶσιν, τελεσθέντος τοῦ μυστηρίου.

Ὁ δὲ περὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ διοικήσει τοῦ κόσμου καὶ μάλιστα
10 πρὸς τὴν τῶν ἐκλεκτῶν σωτηρίαν φωτισμὸς ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἀγγέλων
μενεῖ τοῖς ὑποδεεστέροις μέχρι τῆς κρίσεως.

CVII. — Περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὁμιλίας.

1. Ὅτι ἀλλήλοις οἱ ἄγγελοι διαλέγονται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
15 πρώτη· „Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων“.
Ὡς προεῖρηται γὰρ, ἡ θέλησις κινεῖ τὸν νοῦν πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν·
τὸ δὲ νοητὸν τριχῶς ἐστὶν ἐν τῷ νῷ· πρῶτον, καθ' ἑξὶν καὶ μνήμην·
δεύτερον, ὡς ἐνεργεῖα θεωρητὸν, ἢ νοηθὲν· τρίτον, ὡς πρὸς ἕτερον ἀναγόμε-
μενον. Ἄγεται δὲ ὁ νοῦς ἀπὸ τοῦ ἔχειν πρὸς τὸ χρῆσθαι διὰ θελήσεως
20 καὶ τὸ νόημα τῆς θελήσεως, καὶ τὸ νόημα τῆς χρήσεως πρὸς ἕτερον τάττε-
ται, ὡς πρὸς τὸ πράξαι ἢ δηλώσαι τινὶ δι' αὐτῆς. Ὅταν δ' ὁ νοῦς ἑαυτὸν
ἐπιστρέφῃ πρὸς τὸ θεωρεῖν ἐνεργεῖα ὅπερ κέκτηται ἕξει, τότε ἑαυτῷ τις
διαλέγεται· αὐτὸ γὰρ τὸ ἔνδον συλληφθὲν τοῦ νοῦ ἐνδιάθετος λόγος
καλεῖται· καθὼς δὲ τὸ τοῦ ἀγγέλου νόημα τάττεται πρὸς τὸ δηλοῦν ἑτέρῳ,
25 αὐτῇ τῇ τοῦ ἀγγέλου θελήσει τὸ τοῦ ἐνὸς ἀγγέλου νόημα γίνεται γνώ-
ριμον ἄλλῳ, καὶ οὕτως εἰς ἄγγελος ἑτέρῳ διαλέγεται. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν
ἕτερον τὸ διαλέγεσθαι ἑτέρῳ ἢ τὸ τὸ νόημα τοῦ νοῦ ἑτέρῳ δηλοῦν·
δυοῖν γὰρ ὄντων διαφραγμάτων τοῦ ἐν ἡμῖν νοήματος, τῆς τε θελήσεως
ἀσφαλιζομένης αὐτὸ καὶ μὴ θέλουσι καὶ ἔξω προβάλλειν, καθὼς εἴρηται,
30 ὅτι „τὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς εἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν
αὐτῷ“· καὶ τῆς σωματικῆς παχύτητος, δι' ἣν, καὶ τῆς βουλήσεως ταπτούσης
τὸ νόημα πρὸς τὸ γνωσθῆναι ἑτέρῳ, οὐκ αὐτίκα γινώσκειται ἐκείνῳ, ἀλλὰ
διὰ σημείων αἰσθητῶν ἢ τῆς ἐν τῇ γλώττῃ ὁμιλίας φανεροῦται καιροῦ
τινος τριβῆ πλείονος ἢ ἐλάττονος, τὸ διάφραγμα τὸ δεύτερον οὐκ ἔχει
35 ὁ ἄγγελος, καὶ διὰ τοῦτο, αὐτίκα βουληθέντος τὸ ἑαυτοῦ δηλοῦν νόημα,
ἄλλος γινώσκει. Γλῶσσα δὲ ἐν αὐτοῖς μεταφορικῶς ἢ πρὸς τὸ φανεροῦν
οὕτω δύναμις λέγεται.

2. Ὅτι καὶ οἱ ταπεινότεροι διαλέγονται τοῖς ὑψηλοτέροις, ἀλλ' οὐ

φωτίζοντες· τοῦτο γὰρ τοῖς ὑψηλοτέροις προσήκει· ἀλλὰ μόνον τὸ ἴδιον νόημα τάττοντες τῇ ἰδίᾳ θελήσει πρὸς τὸ τοῖς ὑπερκειμένοις γνωρίζεσθαι· ὁ δὲ φωτισμὸς οὐ περὶ τῶν ἐκ τῆς ἰδίας θελήσεως ἀνισχόντων, ἀλλὰ τῆς θείας ἐστίν.

3. Ὅτι ὁ ἄγγελος διαλέγεται τῷ Θεῷ. Ἐν γὰρ τῷ τετάρτῳ Ζαχαρίου f. 276 λέγεται· „Ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος τῷ Θεῷ καὶ εἶπεν· Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μέχρι τίνος οὐκ ἐλεήσεις τὴν Ἱερουσαλήμ;“ Διαλέγεται δὲ οὐχ ὡς κοινωνῶν τῆς ἰδίας νοήσεως, ἢ περὶ τῶν εἰς τὴν τοῦ πράγματος ἀληθῆσαν ἀνηκόντων, ἢ περὶ τῶν τῆς κτιστῆς θελήσεως ἠρτημένων· πάσης γὰρ ἀληθείας καὶ πάσης θελήσεως ὁ Θεὸς ἀρχὴ καὶ δημιουργός· ἀλλὰ 10 τῷ μαθητιῶντος ἢ ἐπερωτῶν τὴν θείαν βούλησιν περὶ τῶν πρακτέων, ἢ τὴν θείαν ὑπεροχὴν, ἣν οὐπω κατέληφε θαυμάζων ἐφ' οἷς φωτισθῆναι ἐπιθυμοῦσιν· τοῦτο δὲ οὐκ αἰεὶ γίνεται. Κατὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν, ἣ αἰνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ ἐκπλήττονται, αἰεὶ ὁμιλοῦσι καὶ διαλέγονται τῷ Θεῷ.

4. Ὅτι τὸ τοπικὸν διάστημα οὐ δύναται κωλύειν τὴν πρὸς ἀλλήλους 15 τῶν ἀγγέλων ὁμιλίαν· ἡ γὰρ νοερὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνέργεια παντελῶς ἐστὶ κεχωρισμένη τόπου καὶ χρόνου, ἐν ἣ ἢ τῶν ἀγγέλων ὁμιλία συνίσταται. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ἡμετέρα νοερὰ ἐνέργεια κατὰ ἀφαίρεσίν ἐστὶ τοῦ ἐνταῦθα καὶ νῦν, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, διὰ τὰ φαντάσματα, ἅπερ οὐδαμῶς εἰσὶν ἐπὶ τῶν ἀγγέλων. Ἐν δὲ τῷ παντάπασιν κεχωρισμένῳ τόπου καὶ χρόνου 20 οὐδὲν συμβάλλεται οὔθ' ἢ τοῦ χρόνου διαφορά, οὔθ' ἢ τοῦ τόπου διάστασις.

5. Ὅτι τὴν ἐνὸς ἀγγέλου πρὸς ἕτερον διάταξιν οὐ πάντες γινώσκουσιν. Δύναται γὰρ ὁ ἄγγελος τὸ ἑαυτοῦ νόημα πρὸς τόνδε τὸν ἄγγελον τάττειν, καὶ οὐ πρὸς τόνδε· πρὸς ὃν δ' ἂν τάξειεν, ἐκεῖνος μόνος γινώσκων ἐστίν. Τοῦτο δ' ἀληθές ἐστὶ περὶ τῆς ὁμιλίας τῶν ἀγγέλων ἣν ποιοῦνται 25 περὶ τῶν τακτομένων πρὸς τὴν τῆς κτιστῆς θελήσεως ἀρχὴν, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον ἐκάστου ἀγγέλου· ἀλλ' ὁ φωτισμὸς διαβαίνει πρὸς πάντας εὐτάκτως, διότι περὶ τῶν προϊόντων ἐκ τοῦ πρώτου κανόνος τῆς ἀληθείας ἐστίν, ἣτις ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία πάντων τῶν ἀγγέλων, καὶ διὰ τοῦτο κοινός ἐστὶν ὁ φωτισμὸς. 30

CVIII. — Περὶ τῆς διακρίσεως τῶν ἀγγελικῶν ἱεραρχιῶν.

1. Ὅτι οὐκ εἰσὶν οἱ ἄγγελοι πάντες μιᾶς ἱεραρχίας, ἀλλὰ τρεῖς εἰσὶν ἱεραρχίαι, ὡς ὁ Διονύσιος διαιρεῖ, τῇ μὲν κοινῇ πάντων ἀρχῇ οὐ διακρινόμεναι, ἣ ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐνὸς ἀρχοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ μία ἱεραρχία 35 ἐστίν· τῇ δὲ διὰ τῶν διακόνων κυβερνήσει διαφόρῳ οὔσῃ διακρινόμεναι· ἡ δὲ κυβέρνησις ἐκείνη κατὰ τὴν γνώσιν ἐστὶν καὶ τὸν φωτισμόν. Τριχῶς δὲ δύνανται θεωρεῖσθαι οἱ λόγοι τῶν ὄντων περὶ ὧν οἱ ἄγγελοι τὸν

φωτισμὸν δέχονται· πρῶτον μὲν, καθὸ προΐασιν ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς, **ε. 276** καὶ οὗτος ὁ τρόπος ἀρμόττει τῇ | πρώτῃ ἱεραρχίᾳ, ἢ ἀμέσως ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνατείνεται· δεύτερον, καθόσον οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἤρτηνται τῶν κτιστῶν αἰτίων, ἅπερ ἤδη τρόπον τινὰ πληθύνονται, καὶ οὗτος οἰκείος ὁ τρόπος τῇ **6** δευτέρᾳ ἱεραρχίᾳ· τρίτον, καθόσον οἱ τοιοῦτοι λόγοι προσάγονται ἐκάστῳ τῶν ὄντων καὶ καθόσον ἤρτηνται τῶν οἰκείων αἰτίων, καὶ οὗτος ἐστὶ τῆς ἐσχάτης ἱεραρχίας.

2. Ὅτι ἐν μιᾷ ἱεραρχίᾳ πλείους τάξεις εἰσὶν· εἰσὶ γὰρ ἄκροί, μέσοι καὶ ἔσχατοι, ὅπερ ἐστὶν ἐν παντὶ πλήθει ὑπὸ μίαν ἀρχὴν τεταγμένῳ.

10 3. Ὅτι ἐν μιᾷ τάξει πλείους εἰσὶν ἄγγελοι, ἴσοι μὲν ὄντες ὅσον πρὸς τὴν κοινὴν τῆς τάξεως ὁμοιότητα, καθ' ἣν ὑπὸ μίαν εἰσὶ τάξιν· ἀπλῶς δὲ οὐκ ἴσοι, εἰ καὶ τὰς ἰδίας αὐτῶν διακρίσεις γινώσκειν ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα, καθὸ ἕκαστος δηλονότι ἰδίαν ἔχει ὑπηρεσίαν καὶ τάξιν.

4. Ὅτι ἡ διάκρισις τῶν ἱεραρχιῶν καὶ τῶν τάξεων ἐν αὐτοῖς οὐ **15** κατὰ τὰ τῆς χάριτος δῶρα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ τῆς φύσεως, συμπληρωμένως μὲν κατὰ τὰ δῶρα τῆς χάριτος, κατὰ διάθεσιν δέ, κατὰ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, ἐπεὶ τὰ δῶρα τῆς χάριτος αὐτοῖς δίδονται κατὰ τὸ δεκτικὸν τῶν φυσικῶν δώρων, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς δώροις μόνοις τῆς χάριτος αἱ τάξεις ἐν αὐτοῖς διακρίνονται.

20 5. Ὅτι τὰ ὀνόματα καὶ αἱ ιδιότητες τῶν τάξεων καλῶς ἀποδίδονται τοῖς ἀγγέλοις. Τὸ μὲν γὰρ τῶν σεραφίμ ὄνομα ἐν ἕκτῳ τοῦ Ἡσαΐας κεῖται· τὸ δὲ τῶν χερουβίμ ἐν πρώτῳ τοῦ Ἰεζεκιήλ· τὸ δὲ τῶν θρόνων ἐν πρώτῳ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· κυριότητες δὲ καὶ δυνάμεις καὶ ἐξουσίαι καὶ ἀρχαὶ ἐν δευτέρῳ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· τὸ δὲ τῶν ἀρχαγγέλων ἐν **25** δευτέρῳ τῆς Ἰούδα κανονικῆς· τὰ δὲ τῶν ἀγγέλων ἐν πλείοσι τῆς Γραφῆς τόποις.

Καὶ τὸ μὲν σεραφίμ ὄνομα καύσις ἢ ἐμπρησμὸς ἐρμηνεύεται πρὸς δῆλωσιν τῆς ὑπερβολῆς τῆς ἀγάπης, ὡς ἐν τῷ πυρὶ ὑπερβολὴ θερμῆς ἐστίν· καὶ τῇ μὲν ἄνω κινήσει τοῦ πυρὸς συνεχῶς δηλοῦται τὸ ἀκλινῶς **30** αὐτοῦς ἐπὶ τὸ θεῖον κινεῖσθαι· τῇ δὲ δευτέτῃ τοῦ θερμαίνειν δυνάμει δείκνυται ἡ ἐνέργεια τῶν τοιούτων ἀγγέλων, δυνατῶς τοὺς ὑποτεταγμένους εἰς τὴν ὁμοίαν ζέσιν κινούντων καὶ διεγειρόντων καὶ παντελῶς αὐτοὺς καθαιρόντων διὰ τῆς ζέσεως καὶ ἀνάψεως· τῇ δὲ λαμπρότητι δείκνυται τὸ καὶ αὐτοὺς ἄσβεστον ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν τὸ φῶς καὶ τοὺς ἄλλους φωτί- **35** ζειν. Χερουβίμ δὲ πλήρωμα γνώσεως ἐρμηνεύεται, δηλοῦντος τοῦ ὀνό- **ε. 277** ματος τὴν ἐν σοφίᾳ ὑπερβολήν. | Θρόνοι δὲ λέγονται τῇ πρὸς τοὺς ὑλικοὺς θρόνους ὁμοιότητι διὰ τὸ ἐδραῖον καὶ τὴν ὑποδοχὴν· ἐδράζονται τε γὰρ αὐτοὶ διὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποδέχονται ἐν ἑαυτοῖς τὸν Θεόν, καὶ τρόπον τινὰ πρὸς τοὺς ὑποκειμένους μετάγουσιν· διὰ τούτων γάρ, κατὰ τὸν Γρη- **40** γόριον, ὁ Θεὸς τὰς ἑαυτοῦ κρίσεις ἐξάγει. Αὕτη τοίνυν ἡ πρώτη ἱεραρχία

ἐστίν, τοῖς σεραφίμ καὶ τοῖς χερουβίμ καὶ τοῖς θρόνοις συμπληρουμένη, ὧν τὰ μὲν σεραφίμ ἀμέσως ἤνεται τῷ Θεῷ κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν θείων μυστηρίων· τὰ δὲ χερουβίμ ἐμμέσως τῶν ἄλλων ταγμάτων πληρέστερον· οἱ δὲ θρόνοι ἀμέσως τὴν δευτέραν ἱεραρχίαν φωτίζουν, ὡς εἶναι τοὺς θρόνους πρὸς τὴν δευτέραν ἱεραρχίαν ὅ εἰσι πρὸς τὰ χερουβίμ ἢ τάξις τῶν σεραφίμ.

Τῆς οὖν πρώτης ἱεραρχίας πρὸς τὴν γνῶσιν τεταγμένης, ὡς δέδεικται, ἢ μετ' αὐτὴν πρὸς τὴν διοίκησιν τέτακται. Πρὸς δὲ τὸν λόγον τῆς διοικήσεως τρία συντελοῦσιν· ὅ τε διορισμὸς τῶν ὀφειλόντων πραχθῆναι, καὶ ἔστιν ἴδιον τῶν κυριοτήτων· τό τε παρέχειν δύναμιν πρὸς τὸ ταῦτα ἀπο- 10 πληροῦν, καὶ ἔστι τῶν δυνάμεων· καὶ τὸ τὰ διωρισμένα ἀποπληροῦσθαι ὑπό τινων, καὶ τοῦτ' ἔστι τῶν ἐξουσιῶν, αἱ τοὺς ὑποτεταγμένους ἀγγέλους ἀμέσως διακοσμοῦσι πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν. Καὶ εἰσὶν αὖθις αἱ ἐξουσίαι πρὸς τὰς ἀρχὰς ὅπερ οἱ θρόνοι πρὸς τὰς κυριότητας καὶ τὴν δευτέραν ὅλην ἱεραρχίαν. 15

Πρὸς δὲ τὴν ἀποπλήρωσιν τῶν θείων μυστηρίων πρῶται μὲν αἱ ἀρχαί, αἷς ἢ τῶν κοινοτέρων ἀνήκει κυβέρνησις, τῶν ἀνηκόντων δηλονότι ἔθνεσι καὶ βασιλείαις· ἔπειτα οἱ ἀρχάγγελοι, μέσοι τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἀγγέλων, ἢ ὡς ἀρχοντες μόνου τοῦ τάγματος τῶν ἐσχάτων, ὡσπερ αἱ ἀρχαὶ ὅλης τῆς τάξεως· ἢ ὡς τὰ μεγάλα ἀπαγγέλλοντες καὶ ὑπὲρ λόγον, ὡσπερ 20 ἄγγελοι οἱ τὰ μικρὰ καὶ ἐφ' ἃ ὁ λόγος δύναται ἑαυτὸν ἀμηγέπη ἐκτείνειν.

6. Πάντων δὲ τῶν οὐρανίων πνευμάτων ἀγγέλων προσαγορευομένων κοινῶς, καθόσον πάντες τὰ θεία ἐκφαίνουσιν, ἢ ἐσχάτη τάξις, διὰ τὸ σὺν οὐδεμιᾷ ὑπεροχῇ τῇ ἐκφάνσει ταύτῃ λειτουργεῖν, ἰδίως ἄγγελοι λέγονται, τῶν ἄλλων εὐτάκτῳ καὶ διαφόρῳ ὑπεροχῇ πρὸς τὴν ἐκφανσιν κεχρημένων· 25 καὶ ἄλλως δὲ ἰδίως οὕτω λέγονται, ὡς ἀμέσως ἡμῖν ἀναγγέλλοντες τοῖς ἀνθρώποις.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἱεραρχία λαμβάνει τοὺς λόγους ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ· ἡ δὲ δευτέρα, ἐν ταῖς καθόλου αἰτίαις· ἡ δὲ τρίτη, κατὰ τὸν πρὸς τὰ μερικὰ ἀποτελέσματα ἀφορισμόν. Καὶ αὖθις, διὰ τὸ τὸν Θεὸν | τέλος f. 277* εἶναι οὐ μόνον τῶν ἀγγελικῶν μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς κτίσεως, τῆς μὲν πρώτης ἐστὶν ἡ θεωρία τοῦ τέλους· τῆς δὲ μέσης ἢ καθολικῆ περὶ τῶν πρακτέων διάθεσις· τῆς δὲ ἐσχάτης ἢ πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαθέσεως προσαγωγή, ἢ ἐστὶ τοῦ ἔργου ἀποπλήρωσις. Ταῦτα γὰρ τὰ τρία ἐν πάσῃ ἐνεργείᾳ εὐρίσκειται. 35

7. Ὅτι αἱ τάξεις καὶ μετὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν μενοῦσιν. Μενεῖ γὰρ ἡ τῶν βαθμῶν διάκρισις κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως καὶ τῆς χάριτος. Οὕτω γὰρ ἡ τῶν φύσεων ἀναιροῖτ' ἂν διαφορὰ, μὴ τούτων φθαρέντων, καὶ τὰ χαρίσματα τῆς δόξης αἰεὶ παρέσσονται κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς προηγησαμένης ἐν αὐτοῖς προαιρέσεως. Ἡ δὲ ἀποπλήρωσις τῶν 40

ἀγγελικῶν διακονιῶν παύσεται μὲν, καθόσον αἱ λειτουργίαι τετάχεται πρὸς τὸ προάγειν ἐπὶ τὸ τέλος τινάς· διαμενεῖ δέ, καθόσον συντελεῖ εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν τοῦ τέλους, ὡσπερ καὶ ἄλλοιαι εἰσιν αἱ τῶν στρατιωτικῶν τάξεων ὑπηρεσίαι ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ ἄλλοιαι ἐν τῷ θριάμβῳ. Ὁ δὲ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι „καταργήσει πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ὁ Χριστός, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ“, τουτέστιν ὅταν ἀνάγη τοὺς πιστοὺς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Θεοῦ, νοεῖται κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον, ἦγγουν ὅσον κατὰ τὸ προάγειν ἄλλους εἰς τὸ τέλος. Φωτισθήσονται τε οἱ ἄγγελοι ἐκ τῶν ὑπὲρ αὐτοὺς διηνεκῶς, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν τῆς σοφίας κτῆσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν συντήρησιν.

8. Ὅτι οἱ ἄνθρωποι συγκαταταχθήσονται ταῖς ἀγγελικαῖς τάξεσιν· ὁ γὰρ Κύριος εἶρηκεν, ὅτι „ἔσονται ὡς ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ“. Ἐπεὶ γὰρ τὸ φυσικὸν ἐν ταῖς τάξεσιν ὡσπερ ὑλικόν ἐστι, τελειωτικὸν δὲ τὸ ἐκ τοῦ δώρου τῆς χάριτος, ὅπερ τῆς θείας ἐλευθεριότητος ἤρτηται καὶ οὐ τῆς φυσικῆς τάξεως, δύνανται διὰ τοῦτο τοσαύτης χάριτος διὰ τοῦ δώρου τῆς χάριτος ἀξιωθῆναι οἱ ἄνθρωποι, ὡστ' ἐξισωθῆναι τοῖς ἀγγέλοις καθ' ἑκάστους ἐκείνων βαθμούς, ὅπερ ἐστὶ τὸ μετενεγχθῆναι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων. Οὐ μέντοι γε κατὰ τὸν κοινὸν νόμον οἱ μακάριοι διοικοῦσι τὰ ἀνθρώπινα, ὡσπερ οἱ ἄγγελοι· τῆς αὐτῆς γὰρ εἰσιν ἡμῖν φύσεως καὶ μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν. Οἱ δὲ ἄγγελοι μέσοι ὑπάρχουσι Θεοῦ καὶ ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὸν κοινὸν αὐτῶν νόμον διοικοῦσι καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ σωματικά. Οὔτε παρεμβάλλουσιν ἑαυτοὺς οἱ ἅγιοι τοῖς τῶν ζώντων πράγμασιν· κατὰ δὲ τινὰ ἰδίαν συγχώρησιν πολλάκις ἐνδίδοται | τισι τῶν ἀγίων ἢ ζῶσιν ἢ τεθνηκόσιν τὰς τοιαύτας λειτουργίας πληροῦν, ἢ θαύματα ποιεῖν, ἢ δαίμονας ἄγχειν, ἢ τοιοῦτον, ὡς Αὐγουστίνος φησίν.

CIX. — Περὶ τῆς τάξεως τῶν πονηρῶν ἀγγέλων.

1. Ὅτι ἔστιν ἐν τοῖς δαίμοσι τάξις, οὐ κατὰ τὴν τελειότητα τῆς δόξης· οὐδέποτε γὰρ ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς τάξεσιν οἱ δαίμονες ἐγένοντο ἢ εἰσιν ἐν τῇ συντετελεσμένῃ δόξῃ. Εἰ δὲ θεωροῖντο ἐν ἀτελείᾳ κατὰ τὴν χάριν, γεγόνασιν ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἀγγέλων, ὡς εἴρηται πάντας ἐν χάριτι κτισθῆναι, ἀλλ' ἐξέπεσον. Εἰ δὲ θεωροῖντο κατὰ τὸν φυσικὸν βαθμόν, ἔτι ἐν ταῖς τάξεσιν ἐκείναις εἰσίν· οὐ γὰρ ἀπέβαλον τὰ φυσικὰ δῶρα, ὡς φησι Διονύσιος. Καθόσον οὖν ἀγαθὴν ἔχουσι φύσιν, — ἀδύνατον γὰρ τὸ κακὸν ἀνευ τοῦ ἀγαθοῦ εὐρεθῆναι — καὶ τεταγμένοι εἰσίν.

Καὶ ἡ τάξις αὐτῶν πρὸς μὲν τὸν Θεὸν ἱερά ἐστι· χρήται γὰρ αὐτῇ

δι' ἑαυτόν· πρὸς δὲ τὴν τῶν δαιμόνων θέλησιν οὐχ ἱερά· ἀποχρῶνται γὰρ τῇ φύσει εἰς τὸ πονηρόν.

Εἰ δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι λέγονται, καὶ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, ἀλλὰ σεραφίμ οὐ λέγονται· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἀγάπην ζέσεως· οὔτε θρόνοι, ἀπὸ τῆς θείας ἐνοικήσεως· οὔτε κυριότητες, ἀπὸ τῆς ἐλευ-⁵θερίας· ταῦτα γὰρ πάντα τῇ ἀμαρτίᾳ ἀντίκεινται, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἐν ἀμαρτίᾳ οὐσιν οὐκ ἀποδίδονται.

2. Ὅτι ἐν τοῖς δαίμοσιν ἐστὶν ἀρχή. Φυσικῇ τε γὰρ τάξει ὑπ' ἀλλήλους εἰσὶ τεταγμένοι καὶ ταῖς ἐνεργείαις ἀκολουθῶς· προσήκει γὰρ τῇ θείᾳ σοφίᾳ μηδὲν ἐν τῷ παντὶ παραλιπεῖν ἄτακτον. Ἰδρυται δὲ ἐπ' οὐδε-¹⁰μιας ἰδίας δικαιοσύνης ἢ τάξις αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς θείας τοῦ πάντα τάττοντος.

Καὶ ἡ ὁμόνοια, ἢ ἀλλήλοις ὑποτάττονται, οὐ διὰ φιλίαν ἐστὶν ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς πονηρίας, ἢ τοὺς ἀνθρώπους μισοῦσι καὶ τῷ Θεῷ μάχονται. Ἔστι γὰρ καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων ἴδιον συνάπτειν ἑαυτοὺς καὶ¹⁵ ὑποτάττειν πρὸς τὸ τὴν ἰδίαν πονηρίαν ἀποπληροῦν οὓς ἰσχυροτέρους ὀρῶσι κατὰ τὴν δύναμιν, κἂν μηδεμίαν πρὸς αὐτοὺς εὐνοίαν ἔχωσιν.

Εἰ δὲ τὸ κακῶς ποιεῖν μάλιστα ἐστὶν ἀθλιώτατον, τὸ ἐν τοῖς κακοῖς ἔχειν τὸ πρωτεῖον οὐκ εὐδαίμον ἀλλ' ἀθλιώτατον, ὥστε καὶ μᾶλλον κακόν ἐστὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ἢ τῶν ὑποδεεστέρων ὑποταγῇ πρὸς αὐτούς.²⁰

3. Ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς φωτισμός. Ὁ γὰρ φωτισμὸς μετὰ καθάρσεως καὶ τελειώσεως ἐστίν, ὡς εἴρηται· τὸ δὲ καθαίρειν οὐ προσήκει f. 278^v τοῖς δαίμοσιν· „Ἐξ ἀκαθάρτου γάρ, φησί, τίς καθαρθήσεται“ (ὁ Ἐκκλησιαστής), ὥστ' οὐδὲ τὸ φωτίζειν.

Ἔτι, ὁ φωτισμὸς ἀληθείας ἐστὶ φανέρωσις, καθόσον ἔχει τάξιν πρὸς²⁵ τὸν Θεόν, τὸν φωτίζοντα πάντα νοῦν.

Ἄλλως δὲ ἢ τῆς ἀληθείας φανέρωσις ὁμιλία ἐστίν· τῇ δὲ διαστροφῇ τῶν ἀγγέλων ἀνοίκειον τὸ βούλεσθαί τινα τάττειν ἄλλον εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς θείας ἀπάγειν τάξεως. Ὅθεν οὐ φωτίζει εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνον τὸ ἑαυτοῦ νόημα νοερῶς δύναται δηλοῦν.³⁰

4. Ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι τῶν πονηρῶν ἀρχουσιν, οὐ κατ' αἰτίαν, ὡς ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ μετοχήν, ὡς ἀπολαύοντες τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγγίστα ὄντες αὐτοῦ. Ἀποκαλύπτονται δὲ δι' αὐτῶν πολλὰ τῶν θείων μυστηρίων τοῖς πονηροῖς, ὅταν ἢ θεία δικαιοσύνη τοῦτ' ἀπαιτῇ, ὥστε διὰ τῶν δαιμόνων γενέσθαι τινὰ ἢ πρὸς τὴν τῶν πονηρῶν κόλασιν, ἢ πρὸς διέγερσιν τῶν³⁵ ἀγαθῶν, ὡς ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις οἱ τοῦ δικαστοῦ πάρεδροι τοῖς δημίοις ἀποκαλύπτουσι τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστοῦ. Αὗται δὲ αἱ ἀποκαλύψεις τοῖς μὲν ἀγαθοῖς τοῖς ἀποκαλύπτουσι φωτισμὸς εἰσι· τάττουσι γὰρ αὐτὰς εἰς

Θεόν· τῇ δὲ πρὸς τοὺς δαίμονας παραθέσει, οὐδαμῶς· τάττουσι γὰρ εἰς τὴν τῆς ἰδίας πονηρίας ἐκπλήρωσιν. Ἐπόμενοι δὲ οἱ ἄγγελοι τῇ θείᾳ σοφίᾳ, συγχωροῦσι καὶ αὐτοὶ ἢ οὐ κωλύουσι τοὺς πονηροὺς βλάπτειν ἐνίοτε. Καὶ ὁ ταπεινότερος δὲ τῇ τῆς φύσεως τάξει ἄγγελος ἄρχει τῶν δαιμόνων, εἰ καὶ ὑψηλότεροι εἶεν ἐκεῖνοι τῇ τῆς φύσεως τάξει. Ἡ γὰρ δύναμις τῆς θείας δικαιοσύνης, ἣ προσέχουσιν οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι, δυνατωτέρα ἐστὶ τῆς φυσικῆς δυνάμεως τῶν ἀγγέλων.

CX. — Περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν ἀγγέλων, πρὸς τὴν
10 σωματικὴν κτίσιν.

1. Ὅτι διὰ τῶν ἀγγέλων ἡ σωματικὴ διοικεῖται κτίσις· τοῦτο γὰρ οὐχ ὑπὸ τῶν ἁγίων διδασκάλων λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων τῶν τὰς ἀσωμάτων οὐσίας τιθέντων.

2. Ὅτι ἡ εἰδοποίησις τῆς ὕλης οὐχ ὑπακούει τῷ νεύματι τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἀμέσως, ἢ παρὰ τινος ποιούντος σωματικοῦ. Μεταβάλλει μέντοι τὴν ὕλην ὑψηλότερον τρόπον ὁ ἄγγελος ἢ τὰ σωματικῶς ποιούντα, κινῶν αὐτὰ ὡς αἰτία ὑψηλοτέρα· τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ὑπείκειν
f. 279 τῷ νεύματι τῶν ἀγγέλων | τὴν ὕλην· οὐδὲ γὰρ τῷ νεύματι τῶν ὀψοποιῶν ὑπείκει ἡ ὕλη, ἐνεργούντων τρόπους τινὰς ἐψήσεως διὰ τοῦ πυρός, τῆς
20 τέχνης αὐτοῦς ῥυθμιζούσης, ὅπερ καθ' ἑαυτὸ οὐκ ἂν ἐποίει τὸ πῦρ.

3. Ὅτι ὑπείκουσι τὰ σώματα τοῖς ἀγγέλοις πρὸς τὴν κατὰ τόπον κίνησιν. Ἡ γὰρ ὑποκάτω φύσις κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς ἄπτεται τῆς τῶν ἀσωμάτων καὶ ἄκρων φύσεως· πασῶν δὲ τῶν σωματικῶν κινήσεων ἢ κατὰ τόπον τελειότερον διὰ τὸ τὸ οὕτω κινητὸν οὐκ εἶναι δυνάμει πρὸς τι τῶν
25 ἔνδον, ἀλλὰ μόνον πρὸς τι τῶν ἔξω, ἡγουν τὸν τόπον· καὶ διὰ τοῦτο ἡ σωματικὴ φύσις πέφυκεν ἀμέσως κινεῖσθαι κατὰ τόπον ὑπὸ τῆς ἀσωμάτου, ὡσπερ ὀρώμεν τὴν ψυχὴν κινουσαν τὸ σῶμα πρώτως καὶ ἀρχοειδῶς κινήσει τοπικῇ.

Ἐχουσι μέντοι οἱ ἄγγελοι δύναμιν ἥττον διακεκριμένην ἢ αἱ ψυχαί. Ὅθεν ἡ κινητικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἐν τῷ ἡνωμένῳ σώματι, ὃ ζῶν
30 ποιεῖται δι' αὐτῆς, καὶ οὐ μεσιτεύοντος δύναται τὰ ἄλλα κινεῖν· ἢ δὲ τοῦ ἀγγέλου δύναμις οὐκ ἐστὶν ἐν τινι σώματι ὡς εἶδος· ὅθεν δύναται καὶ τὰ μὴ ἡνωμένα σώματα κατὰ τόπον κινεῖν.

4. Ὅτι οὐ δύναται οἱ ἄγγελοι θαύματα ποιεῖν. Λέγεται γὰρ ἐν
35 Ψαλμοῖς· „Τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ“, εἶπερ κυρίως τὸ θαῦμα νοοῖτο, τουτέστι τὸ παρὰ τὴν τῆς ὅλης κτιστῆς φύσεως τάξιν γινόμενον. Εἰ δὲ τι γίνοιτο παρὰ τὴν τάξιν τινὸς φύσεως μερικῆς, οὐκ ἂν εἶη θαῦμα· οὐ γὰρ θαῦμα, εἴ τις ῥίπτει λίθον ἄνω. Τὸ δὴ κυρίως θαῦμα, τοῦ Θεοῦ

μόνου ποιῆν. Λέγονται δὲ τινες ἄγγελοι ποιῆν καὶ τοιαῦτα θαύματα ἢ ὅτι πρὸς τὰς ἐκείνων δεήσεις θαυματουργεῖ ὁ Θεός, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν γίνεται, ἢ ὅτι παρέχουσί τινα διακονίαν ἐν τοῖς ἐκ Θεοῦ γινομένοις θαύμασιν, ὡς ἐν τῇ ἀναστάσει τῆν τῶν σωμάτων κόνιν συνάγοντες, ἢ τι τοιοῦτον ποιῶντες.

ΟΧΙ. — Περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν ἀγγέλων μεταβολῆς.

1. Ὅτι δυνατὸν τὸν ἀνθρώπον φωτίζεσθαι ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, ἀποκαλυπτόμενον δι' αὐτοῦ ἐνια τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν. Προβάλλει τε γὰρ ¹⁰ ὁ ἄγγελος τῷ ἀνθρώπῳ τὴν νοητὴν ἀλήθειαν καθ' ὁμοιότητα τῶν αἰσθητῶν διὰ τὸ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐνταῦθα μὴ δύνασθαι τὴν νοητὴν ἀλήθειαν γυμνὴν δέξασθαι, συμφυῶς ὄντος αὐτῷ τοῦ νοεῖν διὰ τῆς πρὸς τὰ φαντάσματα ἐπιστροφῆς· διὸ φησι καὶ ὁ Διονύσιος, ὡς ἀδύνατον ἄλλως ἡμῖν ἐπιλάμψαι τὴν θείαν ἀκτίνα μὴ τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων ^{f. 279 v} κεκαλυμμένην. Καὶ ῥώννυσι δὲ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὡς ἂν ταπεινότερον ὁ ἀγγελικὸς τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ.

Φωτίζονται δὲ οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων οὐ μόνον περὶ τῶν πρακτέων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν δεόντων πιστεύεσθαι, τρόπον τινὰ προβαλλόντων αὐτοῖς ἃ δεῖ πιστεύεσθαι ὑπ' αὐτῶν, ὃ καὶ δι' ἀνθρώπου γίνεται ²⁰ καθὼς ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς ἐστίν· οὐ μέντοι γε διατιθέντων τὸν νοῦν πρὸς τὸ συγκατατίθεσθαι τῇ τῆς πίστεως ἀληθείᾳ· τοῦτο γὰρ ἐκ μόνου ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

2. Ὅτι ὁ ἄγγελος οὐ μεταβάλλει τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς μόνος, ὡς ἐν Παροιμίαις λέγεται· „Καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ, ²⁵ καὶ ὅπου ἂν θέλῃ, στρέφει αὐτήν“. Ἐνδοθεν μὲν οὖν ὁ Θεὸς μόνος κινεῖ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὅς καὶ δίδωσι τῇ νοερᾷ φύσει τὴν δύναμιν τῆς ἐκουσίου ῥοπῆς. Ἐπεὶ δὲ κινεῖται τινὰ τρόπον καὶ ἔξωθεν ἢ θέλησις, καὶ οὕτω ποιητικῶς μὲν μόνος ὁ Θεὸς κινεῖ, αἴτιος ὢν τοῦ καταλαμβάνεσθαι τι ὡς ἀγαθὸν ἐφετόν· ὁ δὲ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος τρόπον ³⁰ πειθοῦς. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλως ἔξωθεν κινεῖται ἢ θέλησις ὑπὸ πάθους περὶ τὴν αἰσθητικὴν ἔφεσιν ὄντος, ὑπ' ὀργῆς δηλαδὴ ἢ ἐπιθυμίας, καθόσον οἱ ἄγγελοι τὰ τοιαῦτα πάθη δύνανται διεγείρειν, δύνανται κινεῖν καὶ οὕτω τὴν θέλησιν, οὐ μὴν ἐξ ἀνάγκης· ἢ γὰρ θέλησις αἰεὶ μένει ἐλευθέρα ὥστε συγκατατίθεσθαι τοῖς πάθεσιν, ἢ ἀνθίστασθαι. ³⁵

3. Ὅτι ὁ ἄγγελος μεταβάλλει τὸ τοῦ ἀνθρώπου φανταστικόν. Ἀποκαλύπτουσι γὰρ τινα ἐν τοῖς ὕπνοις, ὡς ὁ φανεὶς κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ. Τὰ δὲ ἐν ὕπνοις φαινόμενα φαντασταί εἰσι θεωρίαι· ἄλλως τε εἰ τὰ σώματα

ὕπείκουσιν τῷ ἀγγέλῳ πρὸς τὴν τοπικὴν κίνησιν, ἐπομένως δὲ καὶ ὅσα ἔπεται τῇ τινῶν σωμάτων τοπικῇ κινήσει, αἱ δὲ φαντασταὶ ἐπιφάνειαι ἔχουσιν ἐνίοτε ἐν ἡμῖν διὰ τὴν κατὰ τόπον μεταβολὴν τῶν σωματικῶν πνευμάτων ἢ τῶν χυμῶν, εὐδὴλον ὅτι ὁ ἄγγελος καὶ τὸ φανταστικὸν μεταβάλλει, ὥστε τὸ τῇ φύσει γινόμενον καὶ τῇ ἀγγελικῇ δυνάμει γίνεσθαι δύνασθαι.

Οὐκ ἐνίησι δὲ τι εἶδος φανταστῶν μὴ πρότερον ληφθὲν δι' αἰσθήσεως· οὐ γὰρ ἂν δύναίτο ποιεῖν τὸν τυφλὸν φαντάζεσθαι χρώματα, ἀλλὰ τοπικῇ κινήσει πνευμάτων καὶ χυμῶν τοῦτο ποιεῖ.

10 4. Ὅτι δύναται τὴν ἀνθρωπίνην αἰσθησιν μεταβάλλειν, ὡς οἱ καταστρέ-
f. 280 φαντες τὰ Σόδομα ἄγγελοι | ἐπάταξαν ἀορασίᾳ οὕτως, ὡς μὴ δύνασθαι
τοὺς ἐν Σοδόμοις τὴν θύραν τῆς οἰκίας εὔρειν. Τὸ δ' ὅμοιον λέγεται καὶ
ἐν τετάρτῳ τῶν Βασιλειῶν περὶ τῶν δούλων οὓς ἤγαγεν Ἐλισσαῖος εἰς
τὴν Σαμάρειαν. Δύναται γὰρ κινεῖν καὶ ἔξωθεν, προστιθεὶς τι αἰσθητὸν
16 ἢ φύσει εἰδοπεποιημένον, ἢ τόθ' ὑπ' ἐκείνου εἰδοποιούμενον, ὥσπερ ὅταν
τὸ σῶμα ἀναλαμβάνῃ, καὶ ἐνδοθεν κινῶν τὸ πνεῦμα καὶ τοὺς χυμούς, ἐξ
ῶν διαφόρως αἱ αἰσθήσεις μεταβάλλονται.

CXII. — Περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ἀποστολῆς.

20 1. Ὅτι οἱ ἄγγελοι ἀποστέλλονται εἰς διακονίαν. Εἴρηται γὰρ ἐν τῇ
'Εξόδῳ· „Ἐγὼ ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, ὅστις προπορεύσεται σου“· καὶ
ὁ Ἀπόστολος· „Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν
ἀποστελλόμενα;“ Ἀποστέλλεσθαι μὲν οὖν λέγονται, διότι τῆς σωματικῆς
κτίσεως δι' αὐτῶν διοικουμένης, ὡς εἴρηται, ἐπεὶ μερική ἐστὶν ἡ ἀγγελικὴ
26 δύναμις καὶ οὕτως ἐστὶν ἐνταῦθα ὁ ἄγγελος ὡστ' ἀλλαχοῦ μὴ εἶναι, ἐκ
νέου ἀρχεται εἶναι ὅπου δεῖ αὐτὸν προσελθεῖν· εἰς διακονίαν δὲ, ὅτι ἡ
τοῦ ἀγγέλου τότε ἐνέργεια πρόεισιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὡς ἐκ πρώτης ἀρχῆς,
καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀνάγεται ὡς εἰς ἔσχατον τέλος. Καὶ οὕτω διάκονοι
τῆς ἐνεργείας εἰσὶν· ὁ γὰρ διάκονος ὥσπερ λογικὸν ὄργανόν ἐστίν.

30 Οὐ κωλύεται δὲ ἡ θεωρία αὐτοῦ ὡς ἡμῶν ἢ θεωρία κωλύεται τῷ ἔξωθεν
περισπασμῷ· οὐ γὰρ οὕτως ἔξω πρόεισιν, ὥστε τῶν τῆς θεωρίας ἡδέων
στερεῖσθαι· δυοῖν γὰρ ἐνεργειῶν, ὧν ἡ ἑτέρα κανὼν καὶ λόγος τῆς λοιπῆς,
οὐ κωλύεται ἡ ἑτέρα ὑπὸ τῆς ἑτέρας. Διακονοῦσι δὲ καὶ ἡμῖν οὐ πρώτως,
ὡς τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐπομένως, ὡς τῷ κυρίῳ προσκολλημένοις.

35 2. Ὅτι οὐ πάντες οἱ ἄγγελοι ἀποστέλλονται εἰς διακονίαν, τοῦ Διου-
σίλου τοῦτο ἀξιοῦντος οὕτως, ἀλλ' οἱ ἄγγελοι τῶν ὑποτεταγμένων ταγμάτων.
Πρὸς γὰρ τὴν μακαρίαν παρθένον ὁ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἀπεστάλη,
καίτοι τοῦ μυστηρίου τούτου, ἀκροτάτου πάντων ὄντος τῶν θείων μυστη-

ρίων· τὸ δὲ ἀποστολικὸν ἢ νοεῖται οὐ κατὰ τὴν ἔξω διακονίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰ νοητὰ ἀποτελέσματα, δι' ὧν πάντες φωτιζόμενοι, καὶ πάντες τρόπον τινὰ ἀποστέλλονται· ἢ τὸ καθόλου περὶ μόνων νοεῖται τῶν ἐν τῷ δοθέντι νόμῳ διακονησάντων, ὧν πάντων δείκνυσι τὸν Χριστὸν μείζονα, ἵνα τὴν ὑπεροχὴν τῆς νέας πρὸς τὴν παλαιὰν ἀποδείξῃ. 5

3. Ὅτι οἱ ἀποστελλόμενοι οὐ παρίστανται τῷ Θεῷ· κυρίως γὰρ παρίστανται οἱ τῆς πρώτης ἱεραρχίας, οἱ τὰ θεία μυστήρια ἐν αὐτῇ τῇ τῆς θείας οὐσίας αἴγλη νοοῦντες. Οἱ δὲ δι' ἄλλων φωτιζόμενοι, ἢ πεμπόμενοι οὐ παρίστανται, εἰ καὶ ἄλλως παρίστανται καὶ αὐτοὶ οἱ διακονοῦντες, ὅτι πάντες ὁμοῦ οἱ ἄγγελοι τὴν θείαν οὐσίαν ἀμέσως ὁρῶσιν. 10

CXIII. — Περὶ τῆς ὑπ' ἀγαθῶν ἀγγέλων φυλακῆς τῶν ἀνθρώπων. f. 280 v

1. Ὅτι οἱ ἄνθρωποι φυλάττονται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, ὡς ἐν Ψαλμοῖς λέγεται· „Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάττειν σε 15 ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου“. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου γνῶσις καὶ διάθεσις περὶ τὰ πρακτὰ πολλαχῶς δύναται μεταβάλλειν καὶ ἀσθενεῖν περὶ τὸ ἀγαθόν, ἀναγκαῖον ἦν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἀφορισθῆναι τοῖς ἀνθρώποις ἀγγέλους πρὸς φυλακὴν, δι' ὧν ἂν ὀρίζοιντο καὶ κινοῖντο πρὸς τὰγαθόν. 20

Φυλάττεται μὲν οὖν καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτεξουσίου ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐκ ἀρκούντως. Ἐν γὰρ τῷ ἐφαρμόζειν τὰς καθόλου ἀρχὰς ταῖς μερικαῖς συμβαίνει τὸν ἄνθρωπον πολλαχῶς ἀσθενεῖν. Ὅθεν εἴρηται ἐν τῇ Σοφίᾳ· „Λογισμοὶ θνητῶν δειλοί, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαὶ αὐτῶν“, καὶ διὰ τοῦτο 25 ἔδει τῆς ἀγγελικῆς φυλακῆς.

Εἰ δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἀμέσως φυλάττει τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἐν τῇ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ῥοπῇ τῆς θελήσεως ἐκ τῶν ἠθικῶν ἔξεων, ἐνιείς χάριν καὶ ἀρετάς, ἀλλ' ὅσον πρὸς τὸ τὸν λόγον εὐρεῖν μεθόδους οἰκείας τῇ τελειώσει τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἀρετῆς, φυλάττεται ἄνθρωπος ὑπὸ Θεοῦ, μεσιτευόντων 30 ἀγγέλων.

Ἀφίστανται μέντοι ἐνίοτε οἱ ἄνθρωποι τῆς παρακινήσεως τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων τῆς ἀοράτως ἐπιτελουμένης τῷ φωτισμῷ τῷ δι' αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς φυσικῆς παρακινήσεως διὰ πάθος τῆς ἁμαρτίας. Ὅθεν τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπόλλυσθαι οὐ δεῖ τῇ τῶν ἀγγέλων ἀμελείᾳ λογίζεσθαι, ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ πονηρίᾳ. Τὸ δ' ἐνίοτε καὶ παρὰ τὸν κοινὸν νόμον ἐπιφέρεσθαι 35 ὁρατῶς τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τινα ἰδίαν χάριν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, θαυματουργοῦντος ὡς καὶ ἄλλα καὶ τοῦτο.

2. Ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος ἀγγελὸν ἔχει φύλακα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐν τῇ

15 Ps. 90, 11 24 Sap. 9, 14 32 τῷ corrigé de τῆς A

γεννήσει προόδου. Ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον λέγεται ὅτι „οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς εἰσὶν“.

3. Ὅτι τὸ τοὺς ἀνθρώπους φυλάσσειν τοῦ ἐσχάτου μόνου τάγματος τῶν ἀγγέλων ἐστὶ, κατὰ τὸν ἱερὸν Διονύσιον.

6 4. Ἰστέον δὲ ὅτι τῷ ἀνθρώπῳ ὁδοιπόρῳ ὄντι, διὰ τοὺς ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ κινδύνους ἔξωθεν τε καὶ ἐνδοθεν, ὡς ἐν τῷ Ψαλμῷ λέγεται· „Ἐν ὁδῷ ταύτῃ ἧ ἐπορευόμην, ἐκρυψάν ὑπερήφανοι παγίδα μοι“, ἀφορίζεται φύλαξ ἄγγελος· πεπαυμένος δὲ τῆς ὁδοῦ, ἐν μὲν τῇ βασιλείᾳ ἄγγελον ἔξει συμβασιλεύοντα· ἐν δὲ τῷ ἔθῳ, δαίμονα τιμωρούμενον. Ὁ δὲ Κύριος, 10 ὡς ἀμέσως ταπτόμενος ὑπὸ τοῦ θείου Λόγου, οὐκ ἔδειτο ἀγγελικῆς φυλακῆς· τῇ δὲ ψυχῇ οὐχ ὁδοιπόρος ἦν, ἀλλ' ἤδη κατειληφώς, τῷ λόγῳ μόνον τοῦ σώματος ὁδοιπόρος ἦν, καὶ διὰ τοῦτο ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ ὡς ὑποταγμένοι.

f. 281 Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ οὐ στεροῦνται τῆς τῇ ὅλῃ φύσει κεχαρισμένης θεόθεν προνοίας, καὶ εἰ μὴ βοηθοῦνται τῇ τῶν | ἀγγέλων φυλακῇ πρὸς τὸ δι' ἀγαθῶν ἔργων τυχεῖν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀλλ' ὅσον πρὸς τὸ τινων λυτρωθῆναι κακῶν, δι' ὧν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἄλλους δύνανται βλάπτειν· καὶ αὐτοὶ γὰρ οἱ δαίμονες ἀποσοβοῦνται διὰ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων, ὥστε μὴ βλάπτειν ὅσον αὐτοὶ βούλονται.

20 6. Ὅτι ὁ φύλαξ ἄγγελος οὐδέποτε ἀπολιμπάνει τὸν ἀνθρώπον, οὐ πρὸς τὴν φυλακὴν ἀποτέτακται. Εἰ γὰρ οἱ δαίμονες αἰεὶ πολεμοῦσιν ἡμῖν, πολλῷ μᾶλλον αἰεὶ φυλάττουσιν οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι· οὐδὲν γὰρ παντελῶς τῆς θείας προνοίας ἐκκλείεται, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὁ Θεὸς ἀφήσιν τὸν ἀνθρώπον παντελῶς, οὔτε ὁ ἄγγελος· ἀλλ' ἐγκαταλιμπάνει μὲν ὁ Θεός, ὡς 25 εἰώθε λέγεσθαι, καθόσον συγχωρεῖ τι πάθος παθεῖν, ἢ τιμωρίας, ἢ ἁμαρτίας· ὡσαύτως δὲ ὁ ἄγγελος ὁ τὴν περὶ τὸν ἀνθρώπον τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἀποπληρῶν· ἰδίως δὲ λέγεται ἐγκαταλιμπάνειν ὁ ἄγγελος, καθόσον οὐ κωλύει τὸ περιπεσεῖν αὐτὸν λύπη τινὶ ἢ ἁμαρτία κατὰ τὴν τάξιν τῶν θείων κριμάτων.

30 7. Ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐκ ἀλγοῦσιν ἐπὶ τοῖς κακοῖς τῶν φυλασσομένων· οὐδὲν γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ συμβαίνει ἐναντίον τῇ ἀγγελικῇ καὶ τῶν μακαρίων θελήσει, ἧτις παντελῶς ἔχει τι τῆς τάξεως τῆς θείας δικαιοσύνης· ὅθεν οὐδὲ λυπηρόν· ὅπου γὰρ ὁδύνη καὶ λύπη, οὐκ εὐδαιμονία ἐκεῖ. Καθόλου μὲν οὖν οὐ βούλονται τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰς τιμωρίας τῶν ἀνθρώπων· 35 θέλουσι μέντοι τὴν τάξιν τῆς θείας δικαιοσύνης φυλάττεσθαι, καθ' ἣν τινες καὶ τιμωροῦνται καὶ ἁμαρτάνειν συγχωροῦνται. Μεταφορικῶς δὲ περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη λέγεται, καθόσον οἱ ἄγγελοι καθόλου τὴν τῶν ἀνθρώπων θέλουσι σωτηρίαν, ὃ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ λέγεται.

8. Ὅτι ἐν τοῖς ἀγγέλοις ἔστι μάχη ἢ φιλονεικία τῷ λόγῳ τῆς φυλακῆς, ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ τοιαῦτα εὑρίσκεται· τοῦτο δὲ γίνεται, διότι τὰ θεῖα κρίματα περὶ διαφόρους βασιλείας καὶ ἀνθρώπους διὰ τῶν ἀγγέλων πληροῦνται, οἵτινες ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐνεργείαις κατὰ τὴν θεῖαν πρόνοιαν ἔχουσι τὸν κανόνα. Συμβαίνει δὲ ποτε ἐν ταῖς διαφόροις βασιλείαις ἢ διαφόροις ἀνθρώποις ἐναντίας ἀρετᾶς ἢ κακίας εὑρίσκεσθαι, ὥστε τοῦτον μὲν δεῖν διὰ ταῦτα ὑποτετάχθαι, ἐκείνον δὲ ἀρχειν· τί δ' ἐπὶ τούτοις ἢ τάξις τῆς θείας προνοίας βούλεται, οὐ δύνανται γινώσκειν, μὴ ἀποκαλύπτοντος τοῦ Θεοῦ· ὅθεν περὶ αὐτῶν τὴν θεῖαν ἐπερωτῶσι σοφίαν. Ὡς οὖν περὶ ἐναντίων ἐπερωτῶντες ἀνθίστασθαι λέγονται, οὐχ ὡς ἐναντίων οὖν αὐτοῖς τῶν θελήσεων· σύμπνοι γὰρ πάντες πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς θείας ψήφου· ἄλλ' ὅτι τὰ περὶ ὧν ἐπερωτῶσιν ἐναντία εἰσὶ καὶ f. 281 v μαχόμενα.

ΟΧΙΥ. — Περὶ τῆς ἐκ τῶν δαιμόνων μάχης.

16

1. Ὅτι πολεμοῦσι τοῖς ἀνθρώποις οἱ δαίμονες, ὡς ἐν ἔκτῳ πρὸς Ἐφραίμ λέγεται. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ πόλεμος ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων πρόεισι πονηρίας· φθόνῳ γὰρ τὴν τῶν ἀνθρώπων προκοπὴν κωλύειν πειρῶνται, καὶ δι' ὑπερηφανίαν τῆς θείας ἐξουσίας ἀρπάζουσι τὴν ὁμοιότητα, πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκπέμποντες πόλεμον διακονήσοντας ἑαυτοῖς· ἢ δὲ τῆς μάχης τάξις ἐστὶ παρὰ Θεοῦ, ὃς κατὰ τάξιν οἶδε χρῆσθαι καὶ τοῖς κακοῖς, εἰς τὰ ἀγαθὰ τάττων καὶ αὐτά. Τῶν δὲ ἀγγέλων καὶ ἡ φυλακὴ καὶ ἡ τῆς φυλακῆς τάξις εἰς τὸν Θεὸν ὡς εἰς πρῶτον αἴτιον ἀναφέρεται.

Ἰστέον δὲ ὅτι οἱ δαίμονες, ἐρεθίζοντες μὲν εἰς ἀμαρτίαν, οὐ πέμπονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ συγχωροῦνται ποτε δικαίους τοῦ Θεοῦ κρίμασιν· κολάζοντες δὲ, πέμπονται ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ κατὰ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην ἐπιταττόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοὶ πληροῦσι διεστραμμένῳ σκοπῷ, διὰ φθόνον δηλαδὴ ἢ μῖσος.

2. Ὅτι τὸ πειράζειν, ἴδιον τοῦ δαίμονος. Λέγεται μὲν γὰρ καὶ ὁ ἀνθρώπος πειράζειν τὸν Θεόν, ὅταν ὡς ἀσθήρικτος πειραθῆναι τολμᾷ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀμάρτημα, καὶ τότε πειράζει ἵνα γνῶ μόνον· πειράζει δὲ καὶ ἀνθρώπον ἢ πρὸς τὸ βοηθηθῆσαι, ἢ πρὸς τὸ βλάψαι· ὁ δὲ Θεὸς λέγεται πειράζειν ἵνα γνῶ, καθὼς λέγεται καὶ γινώσκειν, ὅτι ποιεῖ τοὺς ἄλλους γινώσκειν. Οὕτω πειράζει, ἵνα φανερὸν γένηται ἄλλοις ὅπερ αὐτὸς ἐπίσταται πόρρωθεν καὶ αἰδίως. Λέγεται καὶ ἡ σὰρξ καὶ ὁ κόσμος πειράζειν, ἀλλ' ὀργανικῶς, ὅτι χρῆται τούτοις ὁ διάβολος πρὸς τὸ πειράζειν. Τὸ δὲ πειράζειν κυρίως τὸ ἐπὶ βλάβῃ ἐστὶν καὶ ὥστε κρημνίσαι

16 Titre en marge dans A: Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τῶν δαιμόνων

πρὸς συμφορὰν ἢ ἀμαρτίαν, καὶ τοῦτο ἔργον ἐστὶ τοῦ δαίμονος ἴδιον· καὶ εἴ ποτε ἄνθρωπος τοῦτο ποιεῖ, ὡς ἐκείνου διάκονος ποιεῖ.

Πειράζουσι δὲ οἱ δαίμονες, ἵνα κρημνήσωσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ πάθος εἰς ὃ μᾶλλον ἕκαστός ἐστιν εὐκατάπτωτος, ὃ οὐ δύνανται γινῶναι εἰ μὴ τῷ πειρασμῷ· τὴν γὰρ ἔνδον τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν ἀγνοοῦσιν, ἦν ὁ Θεὸς μόνος οἶδε, τῶν πνευμάτων ὧν ζυγιστάτης.

3. Ὅτι οὐ πάντα τὰ πάθη προΐασιν ἐν ἡμῖν ἐκ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ δαίμονος, εἰ μὴ ἐπομένως, προηγουμένως δὲ οὐ πάντα, ἀλλ' ἔνια καὶ ἐκ τῆς τοῦ αὐτεξουσίου ἐλευθερίας καὶ τῆς φθορᾶς τῆς σαρκός. Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρὸς πάντα τὰ ἀμαρτήματα ἐρεθίζει ὁ δαίμων, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνου ἐρεθιζόμενοι οἱ ἄνθρωποι προΐασιν εἰς τὸ πληροῦν. Οὐδὲν δὲ γένος ἀμαρτημάτων ἐστὶν ἃ μὴ πολλάκις ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων πρόβεισι συνεργείας.

4. Ὅτι καὶ διὰ θαυμάτων ἀληθῶν ἐνίστητε τοὺς ἀνθρώπους ἀπατῶσιν οἱ δαίμονες, οὐ κυρίως λεγομένου τοῦ θαύματος, ὡς προεῖρηται, ἀλλὰ καταχρηστικῶς, τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν ἢ θεωρίαν ὑπερβαίνοντος, ὅπερ, εἰ καὶ μὴ κυρίως ἐστὶ θαῦμα, οἷα ὁ Θεὸς μόνος ποιεῖ καὶ δι' ἀγγέλων καὶ δι' ἁγίων, ἐστὶ μέντοι γε ἀληθὲς πρᾶγμα καὶ οὐ φάντασμα, εἰ καὶ ψευδῆ εἰσὶν ἕτερον τρόπον, ὅτι ἐπὶ ψεῦδος τοὺς πιστεύοντας προσκαλοῦνται· καὶ εἰ μὴ δύνανται μεταβάλλειν τὴν ὕλην ἐξ εἶδους εἰς εἶδος, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ δύνανται χορηγεῖν τινὰ σπέρματα ἐν τοῖς κοσμικοῖς εὕρισκόμενα στοιχείοις πρὸς τὸ ποιεῖν τοιαῦτα ἀποτελέσματα, ὥσπερ ὅταν τινὰ μεταβάλλονται εἰς ὄφεις ἢ βατράχους, ἃ γενέσθαι δυνατὸν διὰ σήψεως. Αἱ δὲ μεταβολαὶ τῶν σωματικῶν, ἃς τῇ δυνάμει τῆς ὕλης γενέσθαι ἀδύνατον, οὐδένα τρόπον τοῖς δαίμοσιν ἀνύονται ἀληθῶς, ὥσπερ τὸ σῶμα ἀνθρώπινον εἰς σῶμα μεταβάλλεσθαι θηριῶδες, ἢ ἀναζῆν, ἀλλ' εἰ καὶ ποτε τοιοῦτον ποιοῦσιν, φαινόμενόν ἐστὶ μόνον, οὐκ ὄν. Δύνανται γὰρ οἱ δαίμονες καὶ τὴν φαντασίαν μεταβάλλειν, καὶ ἔτι τὴν αἴσθησιν, ὥστε δοκεῖν ἄλλως τι ἢ ἐστὶν, καὶ τοῦτ' ἐνίστητε γίνεται δυνάμει τινῶν σωματικῶν· καὶ ἄλλον τρόπον, ἔξωθεν ἀπατᾶν· δυνάμενοι γὰρ πλάττειν εἶδος ἐκ τοῦ ἀέρος παντοίας μορφῆς, ὥστε ἀναλαμβάνοντες αὐτὸ καὶ ὁρατῶς φαίνεσθαι ἐν αὐτῷ, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τοιοῦτόν τι καὶ παντὶ σώματι περιτιθέασιν εἶδος, ὥστ' ἐν ἐκείνῳ τῷ εἶδει τὸ σῶμα φαίνεσθαι.

5. Ὅτι ὁ δαίμων ἠττηθεὶς τῆς μάχης ἀφίσταται· ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον λέγεται· „Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος“, τουτέστι τὸν νενηκηκότα Χριστόν. Πειράζει δὲ ἄλλους, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτόν, καὶ τὸν αὐτόν οὐκ ἀεὶ, ἀλλὰ μέχρι τινὸς οὐ πειράζει· „Ἀπέστη γὰρ, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ, συντελέσας πάντα πειρασμὸν μέχρι καιροῦ“· ὁ γὰρ Θεὸς καὶ συγχωρεῖ πειράζειν, καὶ αὐθις ἀποσοβεῖ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως· καὶ αὐτὸς

ὁ δαίμων πανουργία ἰδίᾳ ἀναχωρεῖ· ἐπιτίθεσθαι γὰρ δειλιᾶ, φεύγων τὸ συνεχῶς θριαμβεύεσθαι. Ὅτι μέντοι πολλάκις ἐπάνεισιν εἰς ὃν καταλέλοιπεν, ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον λέγεται· „Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον“.

CXV. — Περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς σωματικῆς κτίσεως.

1. Ὅτι τισὶ σώμασι πρόσεστι τὸ ποιητικοῖς εἶναι ἄλλων, ὃ δηλον καὶ f. 282^v τῇ αἰσθήσει· δύναται γὰρ ἐνεργεῖν τὸ σῶμα, καθὸ ἐστὶν αὐτὸ ἐνεργεία, εἰς ἄλλο, καθὸ ἐστὶν ἐν δυνάμει ἐκεῖνο· ὡς γὰρ ὁ Θεὸς ἐστὶ κινουὺν μὴ κινούμενον, καὶ διὰ τοῦτο ποιῶν μόνον ἐστίν, ἢ δὲ παθητικὴ δύναμις 10 αὐτῷ οὐδαμῶς ἀρμάζει, οὕτως ἐστὶ τι κινούμενον καὶ πάσχον μόνον, ὡς ἢ ὕλη, δύναμις οὐσα ψιλή, ὡς ὁ Θεὸς ἐνεργεία εἰλικρινῆς καὶ ψιλή. Τὸ δὲ σῶμα, ἐκ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας συγκείμενον, ὡς ποιουὺν ἐστὶ καὶ πάσχον.

2. Ὅτι οἱ σπερματικοὶ λόγοι, τουτέστιν αἱ ποιητικαὶ καὶ παθητικαὶ δυνάμεις, αἶ εἰσὶν ἀρχαὶ τῶν γενέσεων καὶ τῶν φυσικῶν κινήσεων, πρῶτον 15 μὲν ἐν αὐτῷ εἰσὶ τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ ἀρχοειδῶς καὶ αἰτιατικῶς κατὰ λόγον ἰδεῶν· δεύτερον, ἐν τοῖς στοιχείοις τοῦ κόσμου, ἐν οἷς ἐξ ἀρχῆς παρήχθησαν ὡς ἐν καθόλου ἀρχαῖς· τρίτον, ἐν τοῖς κατὰ τὴν τοῦ χρόνου διαδοχὴν προαγομένοις ἐκ τῶν καθόλου αἰτίων, ὡσπερ ἐν ἐκείνῳ τῷ φυτῷ ἢ ἐν τούτῳ τῷ ζῳῳ ὡς ἐν μερικαῖς αἰτίαις· τέταρτον, ἐν τοῖς σπέρ- 20 μασι τοῖς ἐκ τῶν ζῳῳ καὶ φυτῶν προαγομένοις, ἃ ἐνεργοῦσιν εἰς ἄλλα ἀποτελέσματα μερικά, ὡς αἱ πρῶται καθόλου αἰτίαι πρὸς τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα.

3. Ὅτι τὰ οὐράνια σώματα αἰτία εἰσὶ τῶν ἐν τοῖς ὑποκάτω σώμασι γινομένων ἐνταῦθα. Πᾶν γὰρ πλῆθος ἐκ τῆς μονάδος πρόεισιν, καὶ διὰ 25 τοῦτο τὸ μὲν ἀκίνητον ὃν μοναχῶς ἐστὶ· τὰ δὲ κινούμενα πολλαχῶς θεωροῦνται ἐν ὅλῃ τῇ φύσει· πᾶσα γὰρ κίνησις ἐκ τοῦ ἀκινήτου πρόεισιν, καὶ διὰ τοῦτο ὅσῳ τινὰ πλεον εἰσὶν ἀκίνητα, τοσοῦτόν εἰσὶ καὶ μᾶλλον αἰτία τῶν μᾶλλον κινουμένων. Τὰ δὲ οὐράνια σώματα ἀκινήτοτέρα εἰσὶ τῶν ἐνταῦθα σωμάτων· τοπικῇ γὰρ μόνον κινήσει κινουῦνται, καὶ διὰ 30 τοῦτο αἱ κινήσεις τῶν ἐνταῦθα σωμάτων, ποικίλαι καὶ πολυειδεῖς οὔσαι, εἰς τὴν τοῦ οὐρανόθεν σώματος κίνησιν ὡς εἰς αἰτίαν ἀνάγονται.

4. Ὅτι οὐκ εἰσὶν αἰτία τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν τὰ οὐράνια σώματα. Εἰς μὲν γὰρ τὰ σώματα ἀντικρυσ δρῶσι καὶ καθ' αὐτά. Εἰς δὲ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἀντικρυσ μὲν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, αἶ εἰσὶν ὀργάνων 35 σωματικῶν ἐντελέχειαι. Ἀνάγκη γὰρ τὰς ἐνεργείας τῶν τοιούτων δυνάμεων κωλύεσθαι, τῶν ὀργάνων ἐμποδιζομένων, ὡσπερ ὀφθαλμὸς ταραχθεὶς οὐ καλῶς ὀρᾷ· εἰς δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν, ἐπεὶ οὐκ εἰσὶν δυνάμεις